

НАПРЯМ 8. КРИМІНАЛЬНЕ ПРАВО, КРИМІНАЛЬНО-ВИКОНАВЧЕ ПРАВО, КРИМІНОЛОГІЯ; КРИМІНАЛЬНИЙ ПРОЦЕС, КРИМІНАЛІСТИКА

Калімбет І. Л.

*кандидат юридичних наук,
доцент кафедри кримінального права, процесу та криміналістики
Міжнародного гуманітарного університету*

Меденцев А. М.

*кандидат юридичних наук,
доцент кафедри кримінального права, процесу та криміналістики
Міжнародного гуманітарного університету*

ДЕЯКІ ІСТОРИЧНІ ПРОЦЕСИ АНАЛІЗУ КРИМІНАЛІЗАЦІЇ ПРАВOPУШЕНЬ, НЕЗАКОННОГО ОБІГУ НАРКОТИЧНИХ ЗАСОБІВ, ВЧИНЕНИХ НЕПОВНОЛІТНІМИ

Міжнародні нормативно-правові акти, прийняті у перші десятиліття ХХ ст., що стали основою криміналізації правопорушень, пов'язаних з незаконним обігом наркотичних засобів і психотропних речовин. Вживання наркотичних речовин має дуже давню історію, але тільки з другої половини ХІХ ст. ця проблема набула глобального статусу. З причин безпрецедентного поширення наркотиків у ХІХ ст., коли, наприклад, тільки в Китаї майже чверть дорослого чоловічого населення вживало опіум, виникла необхідність обмеження їх поширення, оскільки на той момент існував вільний загальносвітовий ринок наркотичних засобів. З цією метою у 1909 р. була створена Шанхайська конференція з опію, учасниками якої були Австро-Угорщина, Великобританія, Німеччина, Італія, Китай, Нідерланди, Персія, Португалія, Росія, Сіам, США, Франція, Японія. Хоча її діяльність і не привела до прийняття обов'язкових норм щодо заборони зловживання наркотиками та їх неправомірного розповсюдження, але вона поклала початок міжнародного контролю над поширенням наркотичних засобів і визначила напрямок міжнародно-правової допомоги в цій сфері [1].

Першим міжнародним нормативно-правовим актом з питань наркотиків є Гаазька Конвенція 1912 р., її учасниками були вищеназвані держави, крім Австро-Угорщини. Серед основних цілей цього документу було поступове припинення зловживання опієм, морфіном і кокаїном і наркотиками, отриманими з цих речовин, а також сприяння у прийнятті на національному рівні ефективних законів або у розробці правил для контролю за виробництвом та розподілом вищеназваних наркотичних засобів. Перша світова війна та соціальні, політичні та економічні катаклізми, як її наслідки, вплинули на розширення географії та кількості людей, які вживали наркотики, а також на збільшення їх контрабанди. В рамках Ліги Націй були прийняті конвенції «Про заборону виробництва, внутрішньої торгівлі та використання очищеного опіуму» (Женева, 19 лютого 1925 р.), «Про обмеження виробництва і регламентацію розподілу наркотичних засобів» (Женева, 13 липня 1931 р.), «Про заборону незаконної торгівлі наркотичними речовинами» (Женева, 26 червня 1936 р.). Зокрема, Конвенція 1925 р. закріпила положення про те, що «наркотики можуть продаватися тільки для законних потреб держав, передбачала необхідність застосування національних кримінально-правових санкцій за порушення чинного законодавства щодо її застосування, а також взаємне інформування про закони і постанови, які стосуються її реалізації [2].

Аналіз процесу криміналізації правопорушень, пов'язаних з незаконним обігом наркотичних засобів, у державах – Російській імперії та СРСР, до складу яких у перші десятиліття ХХ ст. входили українські землі, необхідно розпочати зі Статуту «Про проступки проти народного здоров'я» 1864 р. Цим документом передбачалася штрафна відповідальність за порушення правил відпуску лікарських засобів та речовин за умов нанесення такими діями істотної шкоди. Хоча у Статуті мова йде про лікарські засоби і безпосередньо не називаються наркотичні засоби, але слід мати на увазі, що існувала легальна практика їх призначення лікарями. Також у якості санкцій передбачався штраф, а не позбавлення волі, як це переважно має місце при криміналізації злочинів. При цьому Статут 1864 р. є першим кодифікаційним актом, який став передумовою запровадження кримінальної відповідальності на порушення встановлених правил обігу наркотичних засобів та психотропних речовин [3, с. 6–7].

Наступним документом, прийнятим вже після Гаазької Конвенції 1912 р. з опію, яка спонукала держави до розробки на національному рівні ефективних законів з контролю за виробництвом та розподілом цього наркотичного засобу, став Указ Миколи II «Про засоби боротьби з опіюкурінням» 1915 р. Саме цей нормативно-правовий акт запровадив кримінальну відповідальність за вирошування опійного маку у вигляді

тюремного ув'язнення строком від чотирьох місяців – до одного року і чотирьох місяців та грошове стягнення до 500 руб.

Факторами, що обумовили поширення наркоманії були: 1) соціокультурний, як данина моді епохи модерну, чи приналежність значної частини населення Російської імперії до суспільств, де споживання наркотичних засобів було традиційним (Кавказ, Далекий Схід, Середня Азія), Сибір); 2) соціально-політична криза та загальна маргіналізація широких верств населення як наслідок революційних змін; 3) голод, безробіття; 4) використання наркотичних засобів у якості наркозу чи знеболюючих, що у період Першої світової війни та громадянської війни набуло значних масштабів; 5) недостатній медико-поліцейський контроль; 6) збільшення контрабанди наркотичних засобів та психотропних речовин з причин неефективного захисту кордонів; 7) відсутність законодавчого врегулювання протидії наркотикам та ін. [4].

Діапазон осіб, які вживали наркотики у післяреволюційний період, широкий – від злочинців – до представників інтелігенції та державних службовців: «повії; безробітні; кримінальні елементи; представники інтелігенції, особливо творчої; колишніх дворяни, офіцери, церковно-служителі та представники інших соціальних груп, які не пристосувалися до післяреволюційних реалій, тому мали серйозні психічні потрясіння і перебували у стані постійного стресу; працівники комендатур, червоноармійці та революційні матроси, які не встояти перед спокусою спробувати конфісковані наркотики; робоча молодь і представники пролетаріату» [5, с. 96].

Показники скоєння кримінальних правопорушень у стані наркотичного сп'яніння у 20-х рок XX ст. становив приблизно 50-80 % злочинів від загальної кількості злочинів проти власності, а також проти життя та здоров'я. Значну кількість наркоманів становили безпритульні діти, які доволі часто і розповсюджували наркотики на вулиці, чи скоювали злочини у стані наркотичного сп'яніння. Як зазначав у 20-х роках XX ст. дослідник поширення кокаїну А. С. Шоломович, «безпритульні діти, папіросники, торговці сірниками, газетами, дрібні злодюжки починають нюхати кокаїн з 10-12-річного віку. Так, із 150 обстежених дітей виявилось 106, що становить 71 %, нюхають кокаїн більш-менш тривалий час» [6, с. 31].

Можна зробити висновок, що відлік процесу криміналізації правопорушень, пов'язаних з незаконним обігом наркотичних засобів, починається з прийняття у 1864 р. Статуту «Про проступки проти народного здоров'я», який, хоча запровадив лише штрафну відповідальність за порушення правил відпуску лікарських засобів, до яких у той час належали й наркотичні засоби, став передумовою

запровадження кримінальної відповідальності на порушення встановлених правил обігу наркотичних засобів та психотропних речовин.

До міжнародних нормативно-правових актів, що стали основою криміналізації на початку ХХ ст. правопорушень, пов'язаних з незаконним обігом наркотичних засобів і психотропних речовин, належать женевські конвенції «Про заборону виготовлення, внутрішньої торгівлі та використання очищеного опіуму» 1925 р., «Про обмеження виробництва і регулювання поширення наркотиків» 1931 р., «Про заборону незаконної торгівлі наркотичними речовинами» 1936 р.

Щодо можливості застосування досвіду тоталітарної радянської держави у реалізації політики подолання дитячої безпритульності та протидії вживанню ними наркотичних засобів в умовах незалежної демократичної України, то важливим є розуміння того, що запровадження лише жорстких репресивних заходів не може подолати наркоманію, про що свідчить історія. Це – не лише проблема правової регламентації протидії незаконному обігу наркотичних засобів, це багатоаспектна глобальна проблема, яка потребує багатоаспектного підходу до її вирішення.

Список використаних джерел:

1. Создание международной системы контроля над наркотиками. *Всемирный доклад о наркотиках. 2008 год* / Управление ООН по наркотикам и преступности. 2008. С. 175-196. URL: https://www.unodc.org/documents/wdr/WDR_2008/WDR_2008_Russian_web.pdf (дата звернення: 10.10.2020).

2. Ажакина Т., Моднов И., Сергеев А. Международно-правовое регулирование отношений в сфере противодействия незаконному обороту наркотиков. URL: <http://uhrn.civicua.org/library/drugs/regulation.htm> (дата звернення: 10.10.2020).

3. Коцур М. М. Історія боротьби з наркотизмом від найдавніших часів до початку ХХ ст. *Прикарпатський юридичний вісник* : зб. наук. пр. Івано-Франківськ, 2017. Вип. 1, т. 4. С. 3–8.

4. Панин С. Е. Потребление наркотиков в Советской России (1917–1920-е годы). *Вопросы истории*. 2003. № 8. С. 129–134.

5. Артеменко Н. А., Петрище Т. Л. Наркомания в 1920-е годы: медицинские, правовые и социокультурные аспекты проблемы. *Вестник ВГМУ*. 2015. № 6. С. 93-103. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/narkomaniya-v-1920-e-gody-meditsinskie-pravovye-i-sotsiokulturnye-aspektu-problemy> (дата звернення: 10.10.2020).

6. Шоломович А. С. Кокаин и его жертвы. Москва : Жизнь и знание, 1926. 36 с. URL: http://alcddata.narod.ru/Sholomovitch_1926_1/Sholomovitch_Cocaine_1926.pdf (дата звернення: 10.10.2020).